

ПОЛІТИКА АФГАНІСТАНУ ЩОДО ПОДОЛАННЯ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ В РЕГІОНІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ

Анотація. *Визначено традиційні та нетрадиційних безпекові загрози Афганістану, проведено аналіз політики країни щодо подолання традиційних загроз безпеки і з'ясовано вплив нелегальної міграції, транскордонної злочинності та наркотрафіку на зовнішню та безпекову політику Афганістану.*

Ключові слова: *Афганістан, Центральна Азія, безпека, загрози, нелегальна міграція, транскордонна злочинність, наркоторгівлі.*

Abstract. *There have been identified the traditional and unconventional security threats to Afghanistan, there has been analyzed the country's policy to address traditional security threats, and there has been defined the impact of illegal migration, cross-border crime and drug trafficking on Afghanistan's foreign and security policy*

Keywords: *Afghanistan, Central Asia, security, threats, illegal migration, cross-border crime, drug traffick.*

Аннотация. *Определены традиционные и нетрадиционные угрозы безопасности Афганистана, проанализирована политика государства по преодолению традиционных угроз безопасности и выяснена степень влияния нелегальной миграции, трансграничной преступности и наркоторговли на внешнюю политику и политику безопасности Афганистана.*

Ключевые слова: *Афганистан, Центральная Азия, безопасность, угрозы, нелегальная миграция, трансграничная преступность, наркоторговля.*

¹ Магістр з міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій

Постановка проблеми. Ситуація в Афганістані може вважатися найбільш яскравим підтвердженням обґрунтованості окремих положень регіональної безпеки: Неналежний рівень національної безпеки Афганістану (як одного з найбільш вразливих об'єктів в регіоні) перешкоджає створенню ефективної системи регіональної безпеки в Центральній Азії, що негативно впливає на ефективність системи глобальної безпеки, оскільки Афганістан – одна з найбільших баз міжнародного тероризму та тісно пов'язаної з цим транскордонної злочинності. Останні події в Афганістані призвели до виникнення нових та до суттєвого посилення вже існуючих загроз як для регіональної, так і для міжнародної безпеки (міжнародний тероризм, міжнародна організована злочинність, нелегальна міграція). При цьому усі ці загрози вкрай негативно впливають на безпеку суміжних з Афганістаном держав. На території Афганістану намагаються досягнути своїх цілей практично всі світові та регіональні лідери, а також найбільш радикальні релігійні рухи та впливові злочинні організації.

Мета статті. Проаналізувати політику Афганістану щодо подолання традиційних загроз безпеки, а також з'ясувати вплив нелегальної міграції, транскордонної злочинності, та наркотрафіку на зовнішню та безпекову політику Афганістану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Події в Афганістані спричинили суттєві зміни у розстановці сил як на регіональному, так і на глобальному рівні. Таким чином, нові тенденції у сучасних міжнародних відносинах вимагають подальшого дослідження цієї проблематики. На жаль, комплексних праць щодо впливу традиційних та нетрадиційних загроз як на безпеку Афганістану, так і на безпеку регіонального та глобального рівнів - бракує, а в наявних публікаціях аналізуються лише її окремі аспекти (значною мірою, крізь призму зовнішньої політики глобальних акторів [1], [3], [4], [5] або наркотрафіку у двосторонніх пакистано-афганських відносинах, яким були присвячені роботи І. Коміссіної [6] та В. Теріної [11]). З огляду на це, вивчення

зазначених питань становить актуальну проблему сучасної науки міжнародних відносин, а їх вирішення матиме вагоме практичне значення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Афганістан завжди був країною на території якої, як на шаховій дошці, інші мірялися між собою силою, залучаючи до бойових дій ті чи інші групи місцевого населення.

На території Афганістану Російська імперія змагалася з Великобританією, пізніше Радянський Союз із Сполученими Штатами Америки, сьогодні світове співтовариство на чолі з США - із терористами.

Резонансна заява президента Ісламської Республіки Афганістан Хаміда Карзая в 2001 році про те, що «американські спецпризначенці повинні залишитися в країні назавжди і не кидати афганців напризволяще, як це сталося п'ятнадцять років тому, після поразки радянських військ», досі залишається актуальною. Зокрема, ця фраза підтверджує гіпотезу про те, що Афганістан як цілісна держава не може існувати без силової підтримки іззовні, принаймні, в реаліях сьогодення. Офіційну владу не визнають не лише повстанці руху Талібан, але й велика частина афганських племен. Непокірні місцеві командири утримують великі приватні армії, які не визнають легітимність влади центрального уряду, оскільки не хочуть втрачати свого впливу в регіонах [4,с.181].

На цьому етапі стратегія щодо Афганістану формується в рамках парадигми «війни проти тероризму» (war on terror). Однак, повалення режиму Талібан, що фактично виявилось найлегшим завданням для міжнародних сил, не стало остаточним засобом врегулювання ситуації в країні. Окрім необхідності розбудови державної системи, Афганістан зіткнувся з необхідністю розробки такої зовнішньополітичної доктрини, яка б забезпечила не тільки його вихід з міжнародної (і найперше регіональної) ізоляції, що стала результатом тривалого внутрішнього конфлікту та правління фундаменталістів, але й дозволила б зайняти Афганістану важливе місце в регіональній системі міжнародних відносин. Після повалення режиму Талібан в 2001 р., зовнішні контакти якого обмежувалися відносинами з Саудівською Аравією,

Пакистаном та Об'єднаними Арабськими Еміратами, новий афганський уряд розпочав активну зовнішню політику, спрямовану на відновлення зв'язків з міжнародною спільнотою та, насамперед, з країнами-сусідами [3.с.65].

Наразі, перед силами оборони і безпеки Афганістану постають величезні завдання. Вони протистоять добре оснащеним бойовикам-повстанцям, які користуються беззастережною підтримкою організованої злочинності, міжнародних терористів і деяких сусідніх країн. Вони перебувають на передовій боротьби проти таких терористичних груп, як Аль-Кайда, так звана «Ісламська держава» і мережа Хаккані.

Після трагічних подій 11 вересня 2001 р. і початку антиталібської військової операції афганські військові структури були зруйновані, більше того, в рамках програми ООН з роззброєння, демобілізації і реінтеграції було роззброєно майже 100 тисяч моджахедів і офіцерів колишнього комуністичного режиму – і багатьом з них було заборонено служити в Силах безпеки Афганістану. Але, з часом стало зрозуміло, що роззброєння груп ополченців і вилучення з процесу професійних військових офіцерів – поряд з надзвичайно централізованою стратегією безпеки і врядування – надали можливість талібам і терористам відновитися і реорганізуватися у сільській місцевості Афганістану.

На території Афганістану завжди змагалися глобальні актори, залучаючи ситуативних союзників, а от всередині країни немає ні національної ідеї, ні єдності. Так, командувач американськими військами в Афганістані генерал Джон Ніколсон публічно заявив, що Росія, а також Іран і Пакистан підтримують «Талібан», прагнучи легітимізувати цей рух, так як таліби нібито борються з бойовиками «Ісламської держави», а влада в Кабулі цього не робить. [9, с.3]. На звинувачення Ніколсона негайно відреагував міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров, який назвав їх «безпідставними» і «непрофесійними» [13, с.3]. Попри це, ні в США, ані в Росії не виключають можливості участі приватних військових компаній в Афганістані.

Наразі ефективної централізованої державної влади в Афганістані фактично немає – існує конгломерат центральних і місцевих «центрів сили»,

яких підтримують або іноземні коаліційні війська, або місцеві національні чи родоплемінні озброєнні формування, або окремі «польові командири» та навіть злочинні угруповання. При цьому така підтримка у будь-який момент може бути припинена або навпаки перетворитися у пряме військове протистояння – «війна усіх проти усіх».

Ключовими компонентами сутності економічної безпеки важливо усвідомити її зв'язок з поняттями “розвиток” і “стійкість”. Якщо економіка не розвивається, то в неї різко скорочуються можливість виживання і можливість адаптації до внутрішніх і зовнішніх загроз. Стойкість економіки відображає міцність та надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв'язків усередині системи, здатність витримувати внутрішні і зовнішні “навантаження”[12,с.3]. Порушення пропорцій і зв'язків між різними компонентами системи веде до її дестабілізації і є сигналом переходу економіки від безпечного стану до небезпечного.

Сутність економічної безпеки Афганістану виявляється і конкретизується через систему їх часткових видів, які в більшій та меншій мірі мають економічну складову. До них слід віднести і демографічну, екологічну, військову, політичну, соціальну, кримінальну, фінансово-грошову, кредитну, бюджетну, енергетичну, ресурсну, цінову тощо.

Гостра криза в Афганістані - «країні стабільної нестабільності» не вичерпується лише політичною сферою, а й поширюється на економічну, соціальну й гуманітарну галузі.

Афганістан традиційно займає місце в кінці другої сотні країн за обсягом ВВП. Внаслідок безперервних, протягом більше 20 років, військових дій, економіка Афганістану прийшла в повний занепад. Приблизно третина населення покинула країну. Було зруйновано багато підприємств, порушено транспортні і торговельні зв'язки між окремими частинами країни та іншими державами. Половина жителів 29-мільйонного Афганістану потерпає від бідності та недоїдання [5,с.81].

Наразі Афганістан поступово відновлюється після тривалих конфліктів. До 2014 року економіка показала майже десятиліття сильного зростання, здебільшого завдяки міжнародній допомозі. З 2014 року, розвиток економіки сповільнився, в значній мірі через виведення майже 100 тисяч іноземних військ, які штучно підтримували економічне зростання країни.

На мою думку, незважаючи на донорську фінансову допомогу, уряду Афганістану необхідно подолати ряд проблем, включаючи низький рівень прибутків, відсутність робочих місць, високий рівень корупції, слабкий потенціал уряду і погану громадську інфраструктуру.

Корупція, погана ситуація з безпекою, недолік інфраструктури та адекватного законодавства продовжують гальмувати розвиток афганської економіки. Тому, питання економічної безпеки Афганістану розглядається у царині незаконного наркообігу, організованої злочинності, корупції, міграції і тероризму як взаємопов'язаних явищ, що мають стати пріоритетним завданням міжнародної спільноти, а ліквідація кримінального наркоринку має проводитись на основі п'яти маючих обов'язкову силу правових документів: Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, трьох додаткових протоколів, а також Конвенції ООН проти корупції.

Чинний уряд Афганістану проводить боротьбу з нетрадиційними загрозами безпеці. У пріоритеті політики уряду - проблеми нелегальної міграції, транскордонної злочинності.

Біженці - неминуча складова будь-якої війни, як, втім, і неодмінний наслідок гострих внутрішньодержавних соціально-економічних і політичних потрясінь і криз [7, с.3]. Проблема біженців не обійшла стороною і сучасний Афганістан, ставши на багато років частиною його національної трагедії. Спонукальні мотиви, які змусили величезні маси афганських громадян покидати власні домівки і шукати заробітку в як в міських центрах, так і за межами держави, сягають своїм корінням до перших десятиліть другої половини ХХ ст.. Причини міграції були пов'язані спочатку з загостренням демографічної ситуації в країні, болісними процесами капіталізації афганського

суспільства і зумовленими нею глибокими соціальним розшаруванням, а також з нездатністю влади, за допомогою вжитих нею ж заходів щодо модернізації економіки і демократизації суспільного життя, вирішити нагальні внутрішні соціальні та політичні проблеми[1, с.8].

Масштаби внутрішньої міграції в Афганістані не піддаються точному обліку, оскільки спрямованість її потоків в 80-90-х роках ХХ ст. нерідко змінювалася: спочатку біженці спрямовувалися з сільської місцевості до міст під захист військових гарнізонів, а потім, з приходом до влади моджахедів і перетворенням міст в арену кривавих розборок між різними угрупованнями «борців за віру», - назад в сільську зону.

Основна маса афганських мігрантів (переважно пуштунів) опинилася в Пакистані. Середньомісячний приплив мігрантів з Афганістану в Пакистан в 2002-2017 роках становив приблизно 69 тис. чол.

Останнім часом, питання перебування афганських біженців на пакистанській території доволі часто стоїть на порядку денному у двосторонніх відносинах. Ініціатива репатріації надходить саме від пакистанської сторони. Так, імпульсом до такої актуалізації став негативний вплив на розвиток всіх аспектів соціально-політичного життя Пакистану. Крім соціально-економічного тягаря, організаційних витрат, виділення землі для наметових таборів, з афганськими біженцями в Пакистан «йде зброя, наркотики і гроші для пакистанських талібів, яких необхідно зупинити», – як неодноразово зазначав экс-президент Пакистану Асіф Алі Зардарі [10,с.328]. Його слова підтверджують військово-політичний характер загрози від нелегальної міграції з Афганістану. Це обумовлено територіальним розселенням біженців вздовж афгансько-пакистанського кордону, де ситуація є напруженою не лише через дислокаційні бази «Талібану» та «Аль-Каїди», а й проблему Пуштуністану (так як більшість біженців є пуштунами, в їх інтересах є створення так званого Великого Пуштуністану). Афганські біженці-пуштуни, що не мають мовного бар'єру з місцевим населенням, активно включилися в контрабандну торгівлю [6, с.35]. Тобто, афганські біженці є однією з ланок фінансування талібів та

терористів у Пакистані, які, у свою чергу, підтримують їхні сепаратистські настрої [10, с. 329].

Афганська криза розкидала своїх громадян буквально по всьому світу, від Японії і Австралії до США та Канади. Частина афганців, головним чином, вихідці з соціальних низів, рятуючись від громадянської війни, в пошуках заробітку і шматка хліба, знайшла свій притулок у багатьох арабських країнах. За різними оцінками, чисельність афганських біженців тут характеризувалася наступними даними: в Саудівській Аравії їх було більше 30 тис. чол., Кувейті - до 6-7 тис., Катарі - 4 тис., Об'єднаних Арабських Еміратах - 3 тис., Іраку - 50 хазарейських сімей, які оселилися в районі Кербели, Сирії - від 600 до 800 чол. і 50 осіб в Багдаді [15,с.2]. В Європі найзначніша за чисельністю афганська діаспора - в Німеччині. Міграція з Афганістану в інші країни досягла в 2017 році, за даними Американського комітету у справах біженців, 5 млн. 751 тис. чоловік, в тому числі в Пакистані - 3 млн. 541 тис., Ірані - 2,2 млн., Індії - 5600, Кувейті - 4 тис. чоловік [2,с.10]. Таким чином, вже до кінця 2017 року приблизно третина населення Афганістану за різними причинами змушена була покинути батьківщину. За даними ООН, на початку 2018 року, афганська еміграція досягла апогею і склала лише в Пакистані та Ірані близько 6,2 млн чол.. При цьому, репатріація таких біженців не вирішує проблеми через неможливість їх належного влаштування в Афганістані. Адже лише 48% цих осіб отримали належну допомогу [3,с.34].

Велика кількість біженців породила ще одну проблему - доставку біженців до місць призначення. А вирішення завдань встановлення контролю над міграційною ситуацією, включно з ліквідацією злочинних угруповань, що займаються організацією транскордонної незаконної міграції і кримінальне переслідування їх учасників, вимагає узгодженого міждисциплінарного підходу, що охоплює зусилля держав походження, транзиту та призначення [14, с.4].

Проблема незаконного обігу опіатів залишається проблемою першочергового значення у світі, що пов'язана з розгортанням героїнового наркобізнесу в Афганістані.

За останні сім років афганські наркодилери створили повноцінну виробничу, кредитно-фінансову і банківську інфраструктуру, якій могли б позаздрити лідери світового бізнесу. Були створені та налагоджені схеми збору урожаю опійного маку, його централізована доставка на пункти складування, переробка в морфій і героїн, а також, подальша доставка вже відпрацьованими маршрутами до країн-споживачів.

Наразі в Афганістані виробляється більше героїну, ніж будь-коли за всю історію країни. Спроби світової спільноти вирішити дану проблему не мають жодного ефекту. В умовах безперервної громадянської війни і відсутності реальної влади Кабула над всією територією країни, кошти, що виділяються міжнародними організаціями на заміщення посівів маку іншими сільськогосподарськими культурами, витрачаються не за призначенням.

Виробництво наркотиків опійної групи складає основу економіки і є єдиною конкурентоздатною статтею нелегального експорту цієї бідної країни. Наразі найпоширеніша сільгоспкультура Афганістану - опіумний мак. За різними оцінками, від півмільйона до двох мільйонів афганців зайнято вирощуванням опійного маку, екстрагуванням опію, транспортуванням, переробкою і доставкою героїну. Враховуючи, що близько 30–35 % доходів виробників і перевізників наркотиків опійної групи (у першу чергу, героїну) йшло до бюджету руху Талібан (Taliban Islamic Movement), то немає нічого дивного в тому, що саме це джерело доходу стало основним як для фінансування боротьби з опозицією всередині країни, так і для розширення міжнародної терористичної діяльності[11, с.102].

Втім, проблеми наркоторгівлі в політиці Афганістану не можна розглядати без чинника Пакистану. Роль наркотрафіку та проблеми біженців у пакистансько-афганських відносинах на перший погляд здається перебільшеною та такою, що стосується лише соціально-економічної сфери.

Проте, вагомим є і вплив цих питань і на міжнародному рівні. По-перше, їх можна розглядати як «нетрадиційні» загрози безпеці. По-друге, що якнайкраще характеризує відносини Пакистану та Афганістану, - набуття проблемами наркотрафіку та статусу афганських біженців на пакистанській території ознак військово-політичної загрози безпеці як на національному рівні, так і на регіональному.

У двосторонніх відносинах Кабула та Ісламабада існує двостороння взаємозалежність. Так, Афганістан уособлює територію, де переважно вирощуються опіати, Пакистан в свою чергу виробляє з них хімічні речовини (переважно героїн, марихуану, гашиш), а також виконує роль так званого «шовкового шляху» наркотрафіку [8, с.10].

Події 11 вересня 2001 року внесли у наркобізнес суто військову та політичну складові. У 2000-х роках Ісламабад та Кабул зіштовхнулися з новими загрозами наркоторгівлі: з'явився наркотичний тероризм та наркоджихад, одним із проявів яких є діяльність «Талібану». Тобто, терористи або повстанські угруповання використовують гроші від продажу наркотиків для купівлі зброї з метою антиурядової діяльності.

Висновки. Упродовж кількох останніх століть Афганістан постійно перебував на становищі країни, на території якої провідні держави світу і регіону завжди змагалися між собою, не зупиняючись і перед прямим військовим втручанням, з обов'язковим залученням до бойових дій на своєму боці ситуативних союзників з числа місцевого населення, використовуючи при цьому існуючі протиріччя національного, релігійного або іншого характеру.

Саме тому слід визнати, що на сьогодні державні сили оборони і безпеки Афганістану не в змозі самостійно вирішити завдання щодо подолання традиційних загроз національній безпеці країни, що обумовлено цілою низкою об'єктивних обставин як внутрішнього, так і зовнішнього походження. Серед них чисельні протистояння на національному та навіть родоплемінному підґрунті, посилення радикальних релігійних течій, занепад промисловості і

сільського господарства, який породжує додаткову соціально-економічну напругу в суспільстві.

Вплив таких нетрадиційних загроз національній безпеці Афганістану як нелегальна міграція, транскордонна організована злочинність і міжнародний наркотрафік суттєво посилюється високим рівнем корупції, неналежною організацією державного управління, відсутністю громадянського суспільства та будь-яких демократичних традицій. Водночас підвищується рівень загроз і ризиків зовнішнього походження, пов'язаних з активізацією міжнародних терористичних організацій та нерідко взаємопов'язаних з ними організованих злочинних угруповань, діяльність яких, до того ж, інколи використовується, а в ряді випадків – прямо скеровується і координується іншими державами (зокрема, за наявними даними – Росією і Пакистаном).

За таких обставин, забезпечення національної безпеки Афганістану потребує вжиття комплексу скоординованих заходів щодо одночасної ліквідації (нейтралізації) зазначених вище загроз внутрішнього і зовнішнього характеру.

Забезпечення повноцінної ефективної національної безпеки Афганістану можливо за наступних умов:

- подолання усіх внутрішніх традиційних та нетрадиційних загроз (передусім, пов'язаних з економічними, внутрішньополітичними, міжнаціональними, міжрелігійними проблемами) за допомогою як суміжних держав (передусім, Пакистану та Ірану) так і глобальних акторів.

- одночасне досягнення взаємоприйняттого компромісу між Афганістаном. Усіма сусідніми з ним державами і усіма глобальними акторами щодо відбудови системи регіональної безпеки в Центральній Азії та її подальшої інтеграції в систему міжнародної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Баєнкова Є.В. Еволюція взаємовідносин у трикутнику Індія – КНР – США в умовах глобалізації: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд..

політ. наук: спец. 23.00.04 «політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Є.В. Баєнкова. – Київ, 2008. – 15 с.

2.Белокреницкий В.Я. История Пакистана. XX век / В.Я. Белокреницкий, В.Н. Москаленко. – М.: ИВ РАН, Крафт, 2015. – 576 с.

3.Гарашова С. О некоторых геополитических аспектах стратегии США в Каспийском регионе / С. Гарашова // "Кавказ & глобализация" журнал социально-политических и экономических исследований/ Институт стратегических исследований Кавказа; – Баку : СА&СС Press, 2010. – Т. 4, выпуск 3-4. – С. 33-40.

4.Гринів Д. Політика США в Південній Азії: стратегічний провал? / Д. Гринів // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 73. – С. 180 – 184.

5.Каган Р. Про рай і владу: Америка і Європа у новому світовому порядку: Пер. з англ. — Львів, 2014. — 134 с.

6.Комиссина И. Н. Незаконное производство наркотиков в Афганистане / И. Н. Комиссина // Проблемы национальной безопасности. – 2016. – № 1. – С. 30– 44.

7.Нищета убивает в Афганистане больше людей, чем вооруженный конфликт [Электронный ресурс] - Режим доступа: // HYPERLINK "<http://ria.ru/world/>"<http://ria.ru/world/>.

8.Организованная преступность и угроза безопасности. Борьба с разрушительным последствием контроля над наркотиками: доклад Директора-исполнителя Управления ООН по наркотикам и преступности. // E/CN.7/2016/CRP.4-E/CN.15/2016/CRP.4. – 1 марта 2017. – 21 с.

9.Проблеми та інтереси Афганістану [Електронний ресурс] // День. – 2017. – 28 трав. – Режим доступу: HYPERLINK "<http://www.day.kiev.ua/2018013>"<http://www.day.kiev.ua/2018013>.

10. Сотников В.И. «Исламская» бомба Пакистана и ее актуальность в связи с угрозами международных террористов / В.И. Сотников // Ислам на современном Востоке. Сб. статей. – М.: Крафт +, 2004. – С. 322-342.

11. Терина В. В. Наркобизнес: новое лицо афганской трагедии / В. В. Терина // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2015. – №11. – С. 99–106.
12. Федянін В. Пряник та батіг: деякі особливості афгано-американських відносин. “Укрінформ” - Спеціально для “Євроатлантичної України” / В. Федянін. 04.10.2006. – Режим доступу: http://www.eaua.info/main.php?parts_id=5&news_id=187&news_show_type=1
13. Чи озброює Росія Талібан? – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-43645556>
14. Afghan opium prices soar as production rises [Електронний ресурс] – Режим доступу: // HYPERLINK "<http://www.unodc.org/>"<http://www.unodc.org/>.